

П. С. Гаджієва

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Є. Д. Стрельцова

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах зростаючого розвитку міжнародної взаємодії у різних галузях життя, міграційних процесів, що відбуваються у світі, особливу увагу до себе привертає сфера шлюбно-сімейних відносин, зокрема, укладення шлюбів з так званими «іноземними» характеристиками: між громадянами різних країн; між громадянами однієї й тієї ж самої держави, але на території іншої держави тощо. У зв'язку з необхідністю врегулювання цих відносин, які пов'язані із правопорядками різних країн, виникає необхідність подолання колізійної проблеми, тобто проблеми вибору належного для застосування матеріального права, що є предметом регулювання міжнародного приватного права.

Розглянемо, як із застосуванням правового інструментарію міжнародного приватного права розв'язується колізійна проблема щодо *укладання шлюбного договору з іноземним елементом*. Традиційним інструментом вирішення цієї проблеми є колізійні норми, які допомагають вирішити «конфлікт» між правопорядками різних держав, які претендують на врегулювання відповідних правовідносин. Особливе місце серед них посідає колізійний принцип *закон, обраний сторонами правовідносин (lex voluntatis)*, або так звана автономія волі сторін.

Метою цього дослідження є встановлення, через порівняльне дослідження положень законодавства різних країн з цього питання, обсягу свободи сторін стосовно вибору права та меж застосування принципу *автономії волі* до укладання шлюбного договору.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МПрП), *автономія волі* – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин [1, ст. 1]. Зазначений принцип також закріплений у Законі про МПрП щодо шлюбного договору: «Сторони шлюбного договору можуть обрати право, що застосовується до шлюбного договору, відповідно до ч. 1 ст. 61 цього Закону» (ст. 59); «Подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно до нерухомого майна, право держави, у якій майно знаходиться» [1, ст. 61]. Отже, виходячи із змісту зазначених норм, предметом шлюбного договору в Україні можуть бути лише майнові права та обов'язки.

Водночас, слід зазначити, що не у всіх країнах внутрішнє законодавство в сфері майнових відносин подружжя будується за принципом *автономії волі* сторін (будь то у повному або обмеженому обсязі). Можна виокремити країни, де: 1) застосовується принцип *повної автономії волі* (наприклад, Австрія); 2) *автономія волі* обмежена (Україна, Німеччина, Грузія та ін.); 3) будь-яка *автономія волі* заперечується (наприклад, Греція, Данія, Іран та ін.) [2, с. 192].

Вважаємо за доцільне розглянути відповідні законодавчі положення деяких із згаданих країн. На прикладі Австрії, законодавство якої передбачає *повну автономію волі* подружжя самостійно обрати застосовний правопорядок, бачимо, що регулювання шлюбного майна визначається згідно із тим правом, яке сторони вказали безпосередньо, а у випадку відсутності такого вибору – згідно із правом, яке на момент укладення шлюбу є визначальним відносно особистих правових наслідків шлюбу (§19) [5, с. 160].

Приклад підходу *обмеженої автономії волі* сторін міститься в ч. 2 ст. 45 Закону Грузії «Про міжнародне приватне право», яка вказує, що стосовно майнових відносин подружжя вибір права можливий, якщо він вказує на право країни: а) до якої належить один з подружжя; б) де один з подружжя має звичайне місце перебування; в) де знаходиться нерухоме майно [4, ст. 45]. Нагадаємо, що такий самий підхід передбачено й Законом України про МПрП.

Прикладом національного законодавства, яке не передбачає застосування принципу *автономії волі* щодо майнових відносин подружжя, може слугувати Закон Румунії стосовно регулювання відносин міжнародного приватного права від 22.09.1992 № 105. У ст. 20 цього Закону закріплено положення: майнові

відносини між подружжям підкоряються їх спільному особистому закону; якщо подружжя має різне громадянство, ці відносини підкоряються закону їх спільного місця проживання. Спільний особистий закон або закон спільного проживання подружжя регулює наслідки укладення шлюбу і тоді, коли один із подружжя змінює відповідно громадянство або місце проживання [5, с. 496].

Аналізуючи положення національних законів різних країн, доходимо висновку, що більшість з них йдуть шляхом обмеження *автономії волі* сторін у договірних правовідносинах подружжя. Такий підхід обумовлений розумінням *найбільш тісного зв'язку* цих правовідносин з певним правом і неприпустимості *обходу закону*, тобто підпорядкування правовідносин праву іншому, ніж передбачене нормами міжнародного приватного права, для уникнення імперативних положень закону, як правило, закону своєї країни. Водночас, на думку деяких дослідників, надання саме *необмеженої автономії волі* у зазначеному питанні виключить *обхід закону* [6, с. 129].

Поряд із проблемою *обходу закону* актуальним є також питання про застосування в сфері договірних шлюбних відносин з іноземним елементом *застереження про публічний порядок*, тобто неприпустимості застосування іноземного права, яке призводить, наприклад, до порушення основних прав і свобод людини (це положення закріплено, зокрема, у ст. 12 Закону про МПрП). Зрозуміло, що необхідно враховувати виключність застосування такого застереження. Так, у державах, де щодо шлюбного договору діє абсолютна автономія волі сторін, може виникнути ситуація, коли під тиском одного з подружжя може бути обране законодавство держави, де, наприклад, недостатньо забезпечено рівність чоловіка і жінки в майнових відносинах. Тому обґрунтованим вбачається закріплення обмеження щодо застосування іноземного права на законодавчому рівні.

Підсумовуючи, зазначимо, що застосування до шлюбного договору з іноземним елементом *принципу автономії волі* сторін має багато переваг: вказівка у договорі про право, що належить до застосування, сприяє визначеності та впорядкованості правового регулювання майнових відносин подружжя, а у випадку розірвання шлюбу – вирішує проблему виникнення колізії у майбутньому.

Водночас, відкритим питанням наразі залишається формування єдиного підходу у більшості країн щодо регулювання інституту шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом. Вирішенню цієї проблеми, на нашу думку, сприяла б міжнародна уніфікація права в цій сфері (Прикладом такої уніфікації є Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя від 14.03.1978) та уніфікація на основі міжнародного договору (або інших міжнародних документів) національного законодавства країн.

Список використаної літератури

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2709-15> (дата звернення: 10.11.2019).
2. Лалетина А. С. Коллизионные нормы, регулирующие имущественные отношения супругов в законодательстве иностранных государств. *Московский журнал международного права*. 2004. № 1. С. 189–197.
3. Олійник О. С. Майнові відносини подружжя: порівняльно-правовий аспект. *Юриспруденція: теорія і практика*. Київ. 2009. № 5 (55). С. 2–7.
4. Про міжнародне приватне право : Закон Грузії від 01.10.1998. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/93712/2/en/pdf> (дата звернення: 10.11.2019).
5. Жильцов А. Н., Муранов А. И. Международное частное право: Иностранное законодательство. Москва : «Статут», 2000. 892 с.
6. Казарян К. А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві : дис... канд. юр. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 199 с.